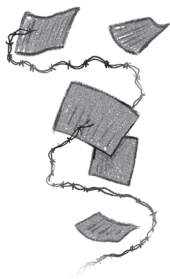

Розстріляне відродження.
Бузько, Вишня, Влизько,
Марко Вороний, Микола Вороний,
Драй-Хмара, Єфремов, Зеров,
Івасюк, Ірчан, Йогансен,
Косинка, Липківський

Харків
«Фоліо»
2023

Дмитро Бузько

Дмитро Бузько народився 1891 року в місті Новомиргород Херсонської губернії у родині священника, але дата його народження невідома. Батько заподіяв собі смерть, а мати перебралася в глухе село. Вчився в духовній школі, потім в Одеській духовній семінарії, де як сирота мав безкоштовне навчання та пансіон. 1904-го став членом учнівського революційного гуртка, за що відбув в'язницю, каторгу та заслання, звідки втік за кордон. 1915 року повернувся до Одеси.

1918-го переїхав до Києва, приєднався до петлюрівців та отримав дипломатичну посаду в Міністерстві закордонних справ УНР. Перебував у Данії як аташе з питань преси в дипломатичній місії Директорії УНР. 1919 року склав свої повноваження дипломата та повернувся в Україну.

Улітку 1920 року Бузька заарештував особливий відділ 14-ї Червоної армії та засудив до страти. Обіцяли звільнити його, якщо спокутує «провину». Бузько погодився «полювати» на отамана Семена Заболотного.

Після громадянської війни переїхав до Харкова, де працював редактором «Укркінофотооб'єднання». Став членом літературного об'єднання українських футуристів «Нова генерація». 16 липня 1937-го на загальних зборах Одеської організації Спілки письменників обмовився, що помилятися можуть всі, навіть сам «великий і мудрий Сталін». На тих же зборах «за контрреволюційний виступ» його виключили зі Спілки письменників, а 20 жовтня заарештували та звинуватили в тому, що «у 1918–1920 рр. займав ряд посад у петлюрівських організаціях, був учасником націоналістичної організації, вів контрреволюційну агітацію на зборах письменників». 1 листопада 1937 року «особлива трійка» НКВС засудила письменника до найвищої міри покарання, і за два тижні, 14 листопада, його розстріляли.

ЯДВИГА І МАЛКА, ПОЛІСЬКІ ПАРТИЗАНКИ

(Повість)

На провесні туманним вечером прийшли до містечка німецькі солдати.

Зіщулившись у сутіні самотнього ліхтаря, Малка переляканими очима дивилась на чужинців. Вогкий ґрунт заглушав важкі кроки, і мовчазні ряди коливались у хисткому тумані, наче привиди, наче страхіття кошмарного сну...

— Що з батьком буде? — ворухнулась тривожна думка, і дівчина кинулась через порожній базарний майдан додому. Їй здавалось, наче за нею женуться, наче летить щось за нею на сірих, кажанячих крилах. Притьмом пірнула вона в темінь рідної вулички, зараз тихої і нашорошеної.

Одним духом добігла Малка додому. Проскочивши темні сіни, вона щільно зачинила за собою хатні двері й тоді передихнула вільніше. Перше, що шукали її очі, був батько. Він сидів коло столу, увібравши в плечі свою руду кучеряву голову. Його карі, завжди веселі очі, зараз були смутні. Дужі, зчорнілі від праці руки, безпорадно лягли на стіл. Мати, худорлява, сухотна, з такими ж, як у Малки, великими чорними очима, поралась коло печі. Глянувши на Малку, вона збентежено запитала:

— Що з тобою, Маю? Тебе знову побили сусідські діти?

— Прийшли німці! — видихнула з себе Малка.

Батько підвів голову.

— Ну, то що? Хіба ж вони з рогами? — спробував він пожартувати, але зараз же знову затьмарився й похмуро наказав дружині:

— Давай, Лею, вечеряти. Піду на ніч на фабрику...

Стукнув рогац, випавши з рук матері. Випроставшись, вона мовчки вп'яла в чоловіка перелякані очі...

— Не бійся, Лею, — лагідно говорив батько. — На фабриці — свої. Як що — сховають...

Нашвидку повечерявши, батько покликав до себе Малку, взяв її, легеньку, як трісочка, на руки й притиснув до грудей. Наче прозора хвиля хлюпнула на дівчину-трісочку й понесла її в теплий край батькових пестошів. Їй хотілося плакати рясними сльозами полегшення. Але дівчина лише хлипнула й стрималась.

— Ти вже велика, Маю! — гудів у вухо батьків голос. — Доглядай малих братика й сестричку. Допмагай матері... Я може... — він запнувся, — ...поїду далеко — до Києва...

Малка притулилась дужче до батька.

— Я приїду... ти ж велика...

Малка лише уривчасто зітхнула, одриваючись од батька, що поставив її на ноги й, узявши за руку, повів до ліжка, де спокійно спали малі. З хвилинку вони стояли вдвох, аж раптом Малка почула на шиї теплу краплю: нечутно підійшовши, за нею стояла мати. На її віях проти світла блищали сльози.

Батько мовчки обняв дружину і вийшов, обережно причинивши двері. Брязнула клямка в сінях. Чорна ніч за віконцем враз проковтнула батькові кроки.

Мати довго дивилась на двері. Потім тихо підійшла до столу і вп'яла невидючі очі в огник каганця.

— Мамо! — покликала її Малка: їй моторошно стало, що в матері очі такі скляні-неживі.

Мати здригнулася.

— Чого тобі, Маю? Сідай вечеряти, — згадала вона.

Дівчина сіла до столу, але не їла. Вона мовчки дивилась на матір, що застигла в кам'яній тузі. Малці хотілося знову її покликати, але їй боязко було порушити мертву тишу.

Коли дівчинка заснула, схиливши голову на стіл, мати пестливо перенесла її на ліжко. Потім, згадавши, що тепер тягар турбот про хліб насушний цілком лягає на її плечі, сіла до швацької машинки й до ранку одноманітне стрекотання сповнювало похилу хатинку, оповиту тривожним чеканням неминучого лиха.

Лихо прийшло вранці. Прийшло воно з гайдамаками, що з'явилися в містечку слідом за німецьким військом, як його брудне охвістя. Малка ще спала, коли прибігла сусідка-перекупка Хана. Вона торгувала маслом на базарі й мала таке велике й хлипке черево, що Малці, як вона була малою, все здавалось: ось воно лусне і з нього хлюпне ціла діжка сметани, бо Хана сметану, на заздрість бідній дівчині, їла цілими мисками.

Горлата Хана заволала на всю хату:

— Лейко? Що ти собі думаєш? Де твій Борух? Його по всіх хатах гайдамаки шукають... Через нього нема спокою порядним людям... Що він наробив! Навіщо він покинув роботу в чесного коваля Мойшеля та став на фабрику?.. Пролетарієм захотів стати?! У комітет записався!.. Комісаром йому заманулося бути!.. Комісар з нього, як з мене, — ну, я знаю? — ну, Керенський... Єврей мусить сидіти тихо й не накликати лиха на себе та на своїх чесних сусідів...

Збуджена Малка ще не встигла отямитись від сну та зрозуміти, чого Хана кричить, як із дзвоном розсипались шибки і крізь віконце в хату просунулося чорне моторошне дуло рушниці. У мертвій тиші пострілом гармати грюкнули висаджені прикладом двері й на порозі вирости постаті гайдамаків у сірих, довгополих жупанах незграбного німецького шитва.

— Стій! Ні з місця! — заревів один з них, очевидно старшина, націлюючись на жінок револьвером.

Сусідка, зойкнувши, гупнула на ослін. Мати, приготувавшись до всього, не ворухнулася. Малі, прокинувшись, виричали на чужинців здивовані оченята.

Побачивши, що в хаті самі жінки й діти, старшина сховав револьвер.

— Борух Кравецький тут мешкає? — запитав він.

Мати спокійно відповіла:

— Тут. Але позавчора він поїхав до Києва.

— Брешеш! — гримнув старшина. — Він іще вчора тут був...

Перелякані діти враз одностайно заревіли на весь голос. Старшина нетерпляче скривився.

— Ляшенко! — наказав він одному сірожупанникові. — Ану відітни голови щенятам, щоб не скавчали...

Сірожупанник рішуче попростував до ліжка, справді виймаючи з ножнів шаблю. Жах пройняв Лею, але не ймучи віри страшному наміру гайдамаки, вона не рушила з місця. В цю мить Малка, схопившись, вп'ялася рученятами в спинку ліжка й загородила собою малих.

— Не чіпайте! — розітнувся її розпачливий і погрозливий зойк.

Вона вся тремтіла! Мала, худа, наїжачена, вона нагадувала кошеня, коли воно збирається стрибнути на здорового пса. Гайдамака мимоволі відсахнувся. Замовкли й діти.

— Ляшенко, зачекай! — гукнув старшина, щось зміркувавши. — Ач, яке ти чортеня! — звернувся він до Малки. — Ну, добре, ми не будемо нікого чіпати, якщо скажеш, де батько. А не скажеш, усіх порубаєм...

— Батько сьогодні вранці пішов у Дубовики, — сама ще не тямлючи, що вона каже, дзвінким, тремтливим голосом враз відповіла Малка.

— В Дубовики? А до кого? — присікався старшина.

— На панський двір. Найматись, щоб лагодити плуги на оранку, — без запинки вимовила дівчина.

Трудно було не повірити цьому.

— Хитрий. Гадав, що в пана не будуть його шукати, — зауважив старшина. — Гайда, хлопці: ми його доженемо...

Гайдамаки зникли так само раптово, як з'явилися. Хвилинку в хаті тривала тиша. Перша її порушила Хана.

— Що, діждалася? Вони його доженуть і порубають... Буде знати, як революцію робити, — почала вона.

— Ша! годі! — урвала її Лея. — Не ваше горе... Біжіть краще додому стерегти свій крам, а то гайдамаки доберуться до вашого масла...

— Нема його в мене! Все спродала! — сполошилася Хана й швиденько викотилася з хати.

Лея кинулась до Малки:

— Біжи, Малю, на фабрику, попередь батька: його скрізь шукатимуть, — тривожно зашепотіла вона.

Дівчина ще тремтіла від пережитого жаху. Ніколи вона не була ні завзятою, ні такою кметливою, як сьогодні. Розпач надав їй сили, що тепер, коли небезпека минула, залишала її. Мати ніжно пригорнула дівчину до себе.

— Моя розумна дитино! Біжи швидше... — ніжно умовляла вона, цілуючи чорну, розпатлану голівку.

Зогріта ласкою матері, Малка похапцем сунула ноги в свої шкарбани, вхопила хустку й вибігла на двір.

День видався ясний, погожий. Віяв пестливий полудневий вітер. Сонце сяяло з синього неба. Парувала земля, поквапливо скидаючи з себе клапті талого зернястого снігу. В такий день не могло статися лиха. Малка бадьоро бігла до паперової фабрики, що випинала з зеленого бору по той бік річки свій червоний димар. Скресала крига. Лід ще тримався коло берега, а вже посередині шовковою синьою стрічкою блищала чиста вода.

На мосту стояла варта німецьких солдатів. Ще з берега Малка побачила їх сірі постаті. До горла підкотився вчорашній жах. Дівчина спинилась, завагалась... Проте думка про батька штовхнула її вперед.

Дівчина боязко наблизилась до солдатів. У сонячному сьйві вони не були такі химерно страшні, як учора. Той, що стояв першим — маленький, чорнявий з пташиним обличчям, навіть сподобався Малці. І коли він загородив їй рушницею дорогу, дівчина довірливо попрохала його:

— Пустіть мене на той бік. У мене там батько. Він робить на фабриці. — І злякалась, що сказала про батька.

Солдат глянув на дівчину, що дивилася на нього величезними очима з виразом благання й страху. З великих

шкарбанів стеблинками витиналися її тоненькі ноги. Вітер рвав з неї стару подерту хустку.

Солдат згадав, що в нього дома — далеко, в чепурному маленькому місті на півдні Німеччини — є така ж дівчинка. В його очах майнула туга. Йому хотілося пропустити дитинча, але, глянувши на старшого, він лише вимовив невблаганно:

— Цурюк!

І додав тихше:

— Нікому не вільно проходити через міст. Розумієш, моя дитино?

Малка зрозуміла. Схиливши голову, вона попленталась назад, до містечка... На березі спинилась. Димар фабрики, що височив над бором, як прапор, тягнув її до себе. Тужними очима дівчина подивилась на річку, шукаючи де б можна перейти її кригою. Синя стрічка води, що блищала тепер лезом ножа, не вривалась. Тільки далеко вгорі вона губилась в білястій плямі. Там були затори...

Малка кинулась туди. Її ноги глибоко вгрузали в розмитий берег. У рівчаках ще лежав хлюпкий сніг. Поки дівчина добилась до місця, де, здавалось, можна було переправитися через річку, вона вся змокла від гарячого поту. Серце бухкотіло в її грудях, перед очима тремтіла темна завіса втоми.

На мить Малка нерішуче спинилась. Крижини налізали одна на одну, моторошно виблискуючи своїми блакитними ребрами. Крига йшла. Чути було її шерех. Глянувши на димар фабрики, Малка одчайдушно стрибнула на першу крижину...

Падаючи й знов підводячись, Малка вже майже добилась берега, коли раптом крига під нею гойднулася й вона шубовснула у воду. На щастя тут було неглибоко. Не пам'ятаючи себе, дівчина вп'ялася в прибережну крижину і видерлась на неї. Берег був крутий і високий. Малка ледве не скотилась назад у річку, але, схопившись за корінь сосни, вилізла, задихаючись, на рівне і впала майже непритомна.

Здавалось, вона вже не підведеться. Вітер пройняв її. Почуваючи, що вона дерев'яніє, дівчина зібрала рештки

сил, схопилась і побігла до фабрики... Через задню браму фабрики проїжджали вози з ганчір'ям. Малка непомітно прослизнула між ними й кинулась до ремонтної майстерні, де робив її батько. По дорозі її перестрів батьків товариш, слюсар Петро Степанович.

— Мала, звідки ти? — спинив він її. — Що сталося? Ти вся мокра, як кошения, витягнуте з ополонки!

Вчепившись за нього рученятами й тягнучись до його вуха, дівчина похапцем зашепотіла.

— Батька гайдамаки шукали... Я сказала, що він пішов найматись до Дубовецького пана... Мати послала переказати, щоб він ховався... Через міст німці мене не пустили... Я переходила річку й упала у воду...

Петро Степанович рвонувся було, щоб побігти до батька дівчини, але, глянувши на її посиніле обличчя, вхопив її під полу пальта й бігцем кинувся з нею до фабричної лікарні.

* * *

Аж два місяці пролежала Малка в лікарні. Дівчина дуже застудилася й захворіла на запалення легенів. Вона б померла, якби не була така міцна, дарма, що мала й сухорлява. Але ще й досі вона була квола.

Стояв гарячий день червня. Сяло сонце, налявши жаром ясну блакить неба, блищала річка, горіла на сонці, аж в очах темніло Малці й крутилася голова. Їй нестерпно хотілось у воду, та мати просила не робити цього. Мати прала білизну, а менші діти брьохались коло неї у воді Малці на заздрість.

— Гей, мала! Ну, як ся маєш? — почула Малка знайомий голос.

До них підійшов, вітаючись з матір'ю, слюсар Петро Степанович. Малка кинулась до нього, щоб почути новини про батька. Вона знала, що батько — в лісі, що він воює з німецькими солдатами та гайдамаками, що ворожа куля завжди може влучити його. Страшно було дівчині за батька й радісно, що він такий хоробрий.

— Завтра один товариш туди їде, — зовсім тихо казав матері Петро Степанович, а Малка наставила вуха і все чула.

Петро Степанович дивився на неї, посміхався й гладив її кудлату голівку.

— Хотіла б, мала, батька побачити? — спитав він.

Малка аж здригнулася від радощів, але мовчала — тільки дивилась Петру Степановичу просто в вічі: він бо жартує. Та ні — він не жартував. Він задумався.

— Хочу, — тихенько сказала Малка, довірливо притулившись обличчям до руки Петра Степановича.

— Добре. Ми так і зробимо, — раптом вимовив він. — Розумієте, — звернувся він до матері, — комітетові треба передати повстанцям дуже важливий лист. Його повезе товариш. Найбезпечніше буде, коли той лист зашита Малці в сорочку. Ніхто не зверне уваги на мале дівча, коли б німецька варта й спинила товариша та почала перевіряти, що він з собою везе.

Мати стурбувалася: небезпечна справа, а дівчина зовсім мала ще.

— Мамо! — кинулась до неї Малка. — Ти ж мене тоді сама на фабрику посилала...

— Ото ж і лихо, що посилала...

— Тепер нічого не буде, — підтримав Малку Петро Степанович. — Якби навіть товариша чогось затримали, то Малка ж знає дорогу до Лісничівки. Це зовсім близько...

— Знаю, — підхопила Малка. — Торік першого травня я туди з батьком ходила: прямо лісом, а там, де дорога розходиться, праворуч. Там дуб високий...

— Вірно, — підтвердив Петро Степанович. — А в Лісничівці коваля Юхима знаєш?

— Знаю. Він до нас приходив...

Мати завагалася: ну, що ж, — як треба, то нехай Малка їде... — Дівчина не тямала себе з радощів. Так ясно світило в той день сонце і такий чудовий був вечір!

Увечері Петро Степанович приніс листа — дрібно написаного на тоненькому шматочку паперу. Мати його так добре зашила в сорочку, що як Малка її одягала, то аж

злякалася: чи не загубився той лист. Ледве намацала його. Він прийшовся коло серця, що калатало від сподіванки на побачення з батьком, та від гордоців — у неї, малої, таке важливе доручення!

Притиснувши рукою лист, — такий непомітний, що страшно: загубиться й не знатимеш того, — дівчина поважно сіла до столу. Вона не спатиме до ранку; тоді прийде по неї товариш.

Мати шила сорочки. Стрекотала машинка... Під її стрекотання дрімота нечутно підкралася до дівчини й вона заснула, сидючи коло столу. Коли мати клала дівчину спати, вона все тримала руку коло серця, притискуючи дорогий лист.

Всю ніч снівся дівчині батько й командир партизанів — Грапій. Вона його ніколи не бачила й він уявлявся їй кремезним чолов'ягою, присадкуватим, з чорною кучерявою головою та проникливими, невеличкими очима. Він щось грізно наказував партизанам, і раптом вони порозбігалися. Малка залишилася з батьком під височенним дубом, таким, як отой, на дорозі до Лісничівки.

— Ховаймося! — скрикнув батько. — Гайдамаки на нас наступають...

І потяг Малку за собою в кущі. Звідти вони побачили, як до дуба почали підходити сірожупанники. Ті самі, що приходили по батька.

— Не лякайся, Малко: я зараз стрілятиму, — прошепотів батько й grimнула його рушниця.

Куля влучила просто в дуб. Він розколовся, похилився, впав та й накрив гайдамаків. Малка зраділа, вибігла з кущів, кинулась до дуба, певна, що гайдамаків уже побито. Коли бачить, з-під гілля вилазить сірожупанник, той самий, що хотів порубати брата й сестру. Побачивши Малку, він витяг свою шаблюку й загорлав:

— Ага, ось де ти! Тепер я тобі відітну голову за те, що ти нас обдурила.

І пішов на Малку. Але його ноги плутаються в гілках. Він іде поволі. Малка знає, що можна втекти від нього, але

з жахом чує, що її ноги не рухаються. Вона робить страшенне зусилля, щоб бігти, і прокидається. В очі їй вдаряє червонясте світло.

— Гайдамаки запалили ліс, щоб не було де ховатися повстанцям, — з жахом думає дівчина. — Треба бігти, бо згорю! — зривається вона з ліжка й бачить, що вона в своїй хаті. Матері нема, малі ще сплять. У віконце, запнуте червоною хусткою, вдаряло сонячне сяйво.

— Ох, уже пізно! — злякалась Малка. — Я заспала... Батьків товариш приходив по мене та й пішов сам, бо я спала...

Аж захололо в грудях від такої думки. Притьмом вибігла дівчина з хати. Гаряче сонце засліпило її... Де мати? Певне на річці — полоще білизну... Малка побігла до річки...

— Мамо, мамо! — ще здаля закричала Малка, побачивши матір, і схаменулася: хіба можна про такі речі кричати? Задихавшись, вона підбігла до матері й схвильовано зашепотіла:

— Батьків товариш приходив по мене. Правда? А я спала... І ти мене не розбудила! — вже вголос докінчила Малка...

Гіркий докір, гарячі сльози забреніли в її голосі.

Мати розсердилась:

— І що ти вигадуєш! Ніхто не приходив... Певне відклади поїздку. Йди краще додому. Малі самі. Прокинуться, то плакатимуть... Я незабаром прийду. Ось скінчу полоскати...

Похнюпившись, Малка пішла. Ой, чи ж правду мати каже? Певне, передумала, не хоче її пускати. Тому й не збудила... Хоч би побачити Петра Степановича! Але він уже на роботі, на фабриці. Вже пізно... Піти б на фабрику, та на мосту німецька варта. Перепливти річку? Страшно та й мати казала, що як тільки Малка скупається, зараз же знову запаляться легені, вона помре і вже ніколи не побачить батька... Чи ж правду мати каже, що ніхто не приходив? Сумнів мучив бідну дівчину. Але вона пішла б додому й терпляче чекала б на матір, щоб добитися в неї правди, та на лихо зустрілася їй по дорозі сусідка — перекупка Хана. Дівчина наважилась перевірити справу.

— Тітко Хано, — боязко запитала вона, — ви не бачили часом: ніхто до нас не приходив сьогодні вранці, або може тепер, як я бігала до матері на річку?

Хана розгнівалася.

— А я тобі що — пес, щоб стерегти твою хату? — сердито відповіла вона. — Сиділа б дома й сама дивилася б... Тільки що був якийсь волоцюга. Біжи швидше, чи не покрав він ваше баракло, — налякала вона дівчину.

— Ох! — аж зойкнула Малка. — На возі він? — ледве надумала запитати.

— Атож, на возі! Біжи швидше, бо все вивезе.

Сама не своя, Малка, наче підхоплена вітром, полетіла додому. Аби тільки встигнути, щоб застати батькового товариша! Він побачить, що нікого нема та й поїде сам...

Так і є! Поїхав... І сама вона винна. Навіщо побігла на річку? Що ж його робити? Розпач поймав дівчину. — Бігти, догнати!.. Хоч він і на возі, але в лісі дорога піскувата, коні йтимуть поволі, вона дожене...

Малка побігла. І не помітила, як промайнули останні хати містечка. Темний бір обступив її. Тут пішла повільніше. Її ще кволі після хвороби сили були вичерпані хвилюванням. Від смолястого духу сосен крутилася голова. День був знову шалено гарячий і тихий. Стрункі сосни наче скам'яніли. Задушливе повітря було густе, наче мед. Стомлена Малка поволі посувалася вперед, вибираючи місця, де пісок не такий глибокий. І вже не знала вона, чи годину, чи дві, чи й більше йде вона так... Хотілося пити. І їсти... Вона ж зрання не їла. Хоч би ягоди знайти — суниці. Вони такі смачні та хороші. Та на лихо при дорозі їх не було. Аж в очах потемніло, так пильно дівчина придивлялася, чи не визирне десь червона ягідка. Може де далі, в лісі вони і є, та шукати самій страшно. А як заблудишся? Краще вже голод терпіти... Швидше б до дуба дійти. Там — половина дороги. А дуба нема й нема...

Аж ось він! Нарешті... Тут можна трошки спочити. Знеможена Малка опустила на землю під дубом. Дуб привітав її шовковим шелестом. То війнув полуденний вітерець. Від

нього стало легше. Десь гарно, гарно співала пташка. Далеко кувала зозуля...

Трохи відпочивши, Малка знову відчула нестерпний голод. Аж під серцем почало смоктати. Піти, пошукати ягід? Тут можна. Високий дуб видно звідусіль. Вона на нього оглядатиметься.

Пішла... Шукала, шукала — нема суниць. Є гриби лише. Спробувала пожувати грибок — погано... Може отам, де березки, щось знайдеться? Попростувала до молодого березняка... О! Тут є: одна суниця, друга... А отам, мабуть, ще більше. Озирнулася на дуб: він стояв — могутній, гіллястий, високий. Наче стеріг Малку, наче казав їй: іди, не бійся, до мене вернешся.

Поклавши надію на дуб, Малка пішла далі. Ой, скільки ж суниць! І що далі в березняк, то більше ягід. Тільки ж хитрі вони: відразу не показуються. Ніби в піжмурки граються. Визирне ягідка й сховається. Знайдеш її, нахилишся до неї — і нема вже її. Десь під листячком прикинула та й мовчить собі. А в цей час інша ягідка вабить здаля до себе... А які ж березки гарні! Стрункі та кучеряві. Ближче — поодиноці стоять, а далі — цілою купою, непролазною хашчею. За цю хашчу Малка й завертала, шукаючи ягід. Раз позирнула на дуб, другий — він стояв собі. Правда, другого разу їй здалося, що це ніби не той дуб, а інший. Дівчина було злякалася й хотіла повертати назад, та в цю мить з зеленого горбочка її привітала ціла купа ягід. Забувши про дуб, Малка кинулася до них.

Ягід було так багато, що Малка аж натомилася, їх збираючи. Захотілося трохи спочити. Отам буде добре, під соснами. Справді добре: грубий килим хвої, сухо — хоч спи. А де ж дуб? Нема!.. Дівчина злякалася, вибігла на галювину між сосон, глянула: є дуб! Зовсім близько. Можна трохи спочити, вийти на дорогу й незабаром вона буде в Лісничівці. Там піде до коваля Юхима, Юхим поведе до батька — в ліс, на урочище Крево. Малка чула, як Петро Степанович казав матері, що партизани стоять табором на урочищі Крево. Урочище Крево!.. Цікаво, яке воно? Певне,

ліс там густий, густий. Отакі, як ондечки, високі, могутні сосни. Тільки стоять вони одна коло одної густо, густо. Їх червонясті стовбури — наче цегляний мур. За тим муром — хаща березок. А за тією хащею — хороша полянка. Посеред поляни — струмочок біжить. Отам і є партизанський табір. Там батько... Він сидить на бережку струмочка й у воду дивиться — Малку згадує. Так само як Малка про нього згадувала, дивлячись, як у річці вода біжить... Швидше б його побачити!..

Малка примостилася під сосною, — щоб подрімати. Вона пригадала, що все одно Юхим поведе її на урочище Крево лише вночі. Дівчина знала, що до партизанів ходять тільки вночі, щоб ніхто не побачив і не виказав німцям та гайдамакам... Отож, чого їй поспішати? Можна ще трохи спочити. Так добре лежати.

Прокинулася Малка від голоду. Ягоди все ж не їжа. Малка подумала було їх знову збирати, але не схотіла. Краще швидше дійти до Лісничівки. Коваль Юхим щось дасть поїсти. Добре було б — молока з хлібом.

Дівчина швиденько вийшла на галявину, знайшла очима шпиль дуба й попростувала до нього. Дорогу їй перетяв чагарник. Ледве крізь нього продерлася дівчина, боючись обходити, щоб не загубити з очей дуба. Вся подерта гострими сучками, захльостана гілками, що ніби навмисне її не пускали вперед, вона нарешті вибилася на вільне місце. До дуба було вже близько. Вже видно було не тільки його шпиль, але й усю корону. Та що ж це таке? Якийсь чудний дуб. Не те гілля в нього. То був він ніби в один бік простяг свої найдовші гілки, а тепер — у другий. Дівчині стало моторошно. А що, як це не той дуб, а інший? У лісі може бути чимало високих дубів... Та ні, це, певне, той самий. Отак самісінько від нього відбігли в усі боки сосни, ніби злякалися його. Це вона тепер до нього підійшла з другого боку.

Зітхнувши з полегшенням, дівчина пішла до дуба. От зараз буде дорога. Вона роздвоюється. Праворуч іти — на Лісничівку...

Але де дорога? Розгублена дівчина вп'яла очі в землю, ніби дорога — голка, й загубилася... По тому аж здригнулася: так, вона заблудилась. Це не той дуб.

У розпачі дівчина кинулась назад, знову продираючись крізь кущі. Кущі були такі непролазні, що вона мусіла їх обходити. При тому забула озиратися на дуб, і коли вибилася з кущів, то вже перед нею не було тієї галявини й тих сосен, де вона спала. Замість того білим муром на очі набігли стовбури березняка.

— Та це, мабуть, ті берези, що я серед них суниці шукала, — зраділа дівчина.

Он і горбочок той, де багато суниць... Малка побігла до горбочка...

Горбочок той, але ж де суниці? Невже вона їх усі повизбирувала? Тоді — де ж їх листя? Нема! Якась гостренька травичка натомість.

Малка безпорадно озирнулася.

— Он де горбок із суницями! — знову зраділа Малка, побачивши в далині коло муру березняка ще один горбочок.

Але й тут не було ніяких ознак суниць... Так, вона зовсім заблудилася! Що ж тепер буде? Ніч прийде. Вночі в лісі страшно: темно — вовки, ведмеді... А якщо вона зовсім з лісу не вибереться?

Малка заплакала...

Плачучи, вона кинулась навпростець через березняк. Спочатку бігла, потім ішла все повільніше, бо вже сили не мала. Берези змінили осики. Грунт під ногами ставав усе вогкіший. Запахло болотяним духом... Осики дрібнішали. Їх заступили кущі. Продершись крізь них, Малка знов опинилася в березняку... Вже не було сил іти. Вже хотілося впасти на землю й ридати від розпачу, як раптом берези розступилися й Малка побачила проти себе велику поляну, вкриту ніжною ясно-зеленою травичкою... Малці аж дух захопило: по той бік цієї гарної поляни її гострі очі побачили дорогу, що зникла між соснами.

Зібравши рештки сил, Малка кинулась до ясно-зеленої поляни на її шовкову травичку, але раптом почула дзвінке й застережливе:

— Куди?

Малка озирнулась: нікого... Що таке?

— Туди не можна: потонеш, — знову залунав звідкись голос, ніби дитячий, але такий грубий та суворий, що, здавалось, це каже доросла людина.

Вкрай здивована Малка озирнулась на всі боки. Хто це говорить? Їй моторошно стало. Згадала про лісових мавок. Правда, батько казав, що мавки — вигадка, але ж...

— Хіба ж ти не чула про драговину? — забреніло суворо й застережливо.

Малка перелякано закрутила на всі боки головою. Розітнувся щирий дитячий сміх.

— Та я тут — подивися: на березі! — змінився сміх на веселий вигук.

Аж тепер Малка запримітила серед листя найближчої берези стрижену білу хлоп'ячу голову з синіми очима, качачим носом і величезним рухливим ротом, що зараз показав усі свої зуби.

— Чекай! Я зараз злізу! — гукнув хлопець і за мить на стовбурі берези з'явилася його постать.

На здивовання Малки, хлопець був у спідниці. Щоправда, про цю спідницю можна було тільки догадатися. Вона задерлася догори, поки чудний хлопець швидко, наче ящірка, спускався на землю.

За мить він уже стояв перед Малкою.

— Ти звідки? — запитав він суворо.

Малка назвала містечко.

— Чого ж ти тут у лісі?

— Пішла до Лісничівки й заблудилася, — охоче відповіла Малка. — Ти часом дороги не знаєш?

— Я? Звичайно, знаю, — відказав хлопець у спідниці з таким виглядом, наче він усе на світі знає. — Я сама звідти.

— Як сама? — здивувалася Малка. — Хіба ж ти дівчина?

— Атож, — здивовано вигукнула чудна дівчина. — Хіба ж ти не бачиш?

Малка розгублено мовчала: дійсно — спідниця. Але ж крім спідниці нічого і ніяк не говорило за те, що перед нею дівчина.

— От дурна! — вимовила дівчина так, ніби вона на десять років старша за Малку, хоч була на голову нижча від неї. — Я дівчина. Мене звать Ядвіга.

— Ядвіга? Хіба ти полька?

— Та ні. Українка, — поважно відказала дівчина.

— Чого ж ти по деревах лазиш, як хлопець!?

— Чого? Пташині яйки збираю... Ось!

Ядвіга витягла з-за пазухи кілька гарненьких яєчок, синіх з рудими краплинками. Малка подумала про те, що пташка не знайде в гніздечку своїх яєчок і їй шкода стало бідну пташку.

— Тепер уже мало яєчок. Уже пташенята давно повилуплювалися. Це, мабуть, хтось поїв пташенят і пташка нові поклала, — розповідала тим часом Ядвіга.

— Навіщо ж ти їх забрала? — запально скрикнула Малка з таким докором, що Ядвіга хвилинку засоромлено мовчала.

— А як я їсти хочу, — нарешті вимовила вона суворо. — Вони смачні. Дома спечу в попелі та й їстиму.

Малка хотіла спитати, невже Ядвізі її мати не дає іншої їжі, але глянувши на сухе й бліде обличчя дівчини, не сказала нічого. Хвилинку тривало мовчання.

— Ну, то ходім, — вимовила Ядвіга, ховаючи яйця за пазуху трохи нерішучим рухом; мовляв, чи не покласти їх назад у гніздечко пташки?

— Куди? — спитала Малка.

— Та ж до Лісничівки. Я ж сказала тобі, що я лісничівська.

У голосі Ядвіги знову забриніла певність, і це — «я лісничівська» в неї вийшло так, ніби в бородатого дядька. Твердим хлоп'ячим кроком вона рушила в обхід зрадливої шовкової поляни. Малка, радіючи з свого порятунку, поспішала за нею.

ЗМІСТ

Дмитро Бузько	3
Ядвіга і Малка, поліські партизанки (<i>Повість</i>)	5
Остап Вишня	73
Листи	75
До Миколи Балаша	75
До Маслюченко В. О.	87
До Маслюченко М. М.	133
До Маслюченко В. О.	137
Олекса Влизько	181
П'яний корабель (<i>Морські вірші</i>)	183
Іронічна увертюра	183
Туман	185
Порт	186
Рейд	187
Доки	189
Буденне море	190
Дев'ятий вал	191
В порті стоять кораблі	192
Матроси	192
Кострубаті сонети	193
Погрузка	193
Рейс	194
Безпутинна пісенька	195
Баляда про контрабанду	196
Баляда про Летючого голляндця	198
Руть, Британіє!	202
Баляда про «Веселого Роджера»	203
Баляда з обрубаним хвостом	205
Баляда про честь матроса	207
Баляда про короткозоре Ельдорадо	208
Баляда про остаточно короткозоре Ельдорадо	210

Марко Вороний	213
Бондарівна	215
Церкви і янголи	215
Різдвяна елегія	217
Отчизна	218
Слово	219
Візія	219
За Україну	220
Молитва	222
Микола Вороний	223
Коли ти любиш рідний край	225
Пісня повстанців	227
Краса	228
Серце музики	229
На Тарасовій панахиді	230
На батьковій могилі	231
Сонце заходить	232
Євшан-зілля (<i>Поема</i>)	232
Краю мій рідний	238
Признання	239
Ти не моя	240
Поезія і проза	241
Патріот	243
Ранок	244
Дітям	245
Сніжинки	245
Привітання синові на іменини	246
Слон Мум	247
Михайло Драй-Хмара	249
Шехерезада	251
М. Хвильовому	253
Кримські цикади (<i>з Махара</i>)	257
«Я світ увесь сприймаю оком...»	258
Сергій Єфремов	259
Іван Франко, монографія (<i>уривки</i>)	261
Микола Зеров	271
Incognito	273
Pro domo	273
Брама Заборовського	274

В гостях у поета	275
В Донбасі	275
Данте	276
Домбі і син	276
Куліш	277
Лестригони	278
Лотофаги	278
Святослав на порогах	279
Сон Святослава	279
Старовинності Риму	280
Телемах у Спарті	282
Херсон	283
Чернігів	284
Партеніт	284
Микола Івасюк	285
Мирослав Ірчан	287
Осінь в димах	289
Карпатська ніч (<i>уривок</i>)	292
Майк Йогансен	303
Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію	305
Пролог	305
Книга перша	331
Книга друга	350
Епілог	386
Книга третя	387
Післяслово	421
Григорій Косинка	423
В житах	425
Постріл	431
Сорочка	441
Десять	448
Товариш Гаврик	452
На буряки (<i>Згадка з дитячих літ</i>)	461
Політика	464
Іван Липківський	475